

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง สถานภาพและการพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนในการป้องกันและแก้ไข ปัญหายาเสพติด จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) จัดทำแผนที่ขององค์กรชุมชน 2) ศึกษาศักยภาพของ องค์กรชุมชน และปัจจัย/องค์ประกอบของความสำเร็จ/ล้มเหลวในการดำเนินงาน และ 3) พัฒนาเครือข่าย ขององค์กรชุมชนในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนาที่ เน้นกระบวนการแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการในช่วงวันที่ 1 มิถุนายน 2543 ถึง 30 พฤศจิกายน 2544

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มที่ใช้สารเสพติด ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเยาวชนและวัยแรงงาน สาเหตุของการ ใช้สารเสพติดในกลุ่มวัยแรงงานนั้น เพราะต้องการงานให้มากขึ้น ภาวะงานหรืออาชีพบางอย่างที่ทำให้ ต้องใช้ยาเสพติด หรือนายจ้างบางคนทำให้ลูกจ้างใช้ยาเสพติด เพราะความเชื่อที่ผิดๆ คิดว่าการใช้สารเสพติด จะช่วยให้มีพลังกำลัง และสามารถทำงานหนักได้มากขึ้น ส่วนสาเหตุของการใช้สารเสพติดในกลุ่มเยาวชน นั้น ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากความอยากรู้ อยากลอง การทำตามแฟชั่น ทำตามเพื่อน และปัญหาทาง ครอบครัว โดยสภาพแวดล้อมที่มียาเสพติดจะเป็นปัจจัยเสริมที่ทำให้ปัญหาทวีความรุนแรงมากขึ้น

การก่อเกิดขององค์กรชุมชนในการแก้ไขปัญหายาเสพติด พบว่า เกิดขึ้นได้ 3 ลักษณะ คือ 1) การเกิด จากภายใน จากวิกฤตปัญหายาเสพติดจึงเกิดการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหายา 2) การหนุนเสริมจาก ภายนอก เป็นการริเริ่มจากองค์กรภายนอก อาจจะเป็นภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ที่เข้ามาสนับสนุนให้ ชุมชนรวมตัวกันแก้ไขปัญหายา 3) ความร่วมมือจากภายในและภายนอก ที่ร่วมกันแก้ปัญหายาเสพติด ซึ่งองค์กรภายนอกจะเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ ทั้งนี้ไม่จำเป็นการก่อเกิดแบบใดก็ตาม หัวใจสำคัญอยู่ที่ การมีส่วนร่วม กลไกการจัดการของชุมชน และความต่อเนื่อง โดยบทบาทของภาครัฐมีความสำคัญยิ่งใน การสนับสนุนชุมชน โดยเฉพาะการปกครอง การปราบปราม และการบำบัดรักษา

กระบวนการแก้ไขปัญหายาเสพติดขององค์กรชุมชนที่สำคัญคือ 1) การสร้างการรับรู้ต่อปัญหา ร่วมกันของคนในชุมชน มีการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การจัดเวทีชาวบ้าน การให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับยาเสพติด เพื่อสร้างกระแสการตื่นตัวและรับรู้ต่อปัญหามากขึ้น 2) เวทีชาวบ้านหรือเวที ประชาคม เพื่อให้คนในชุมชนได้ออกมาพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่จะนำไปสู่วิธีการแก้ไข ปัญหา 3) มาตรการทางสังคมและการเฝ้าระวังในชุมชนโดยการกำหนดกฎกติการ่วมกัน เพื่อให้ห้าม ปราบสำหรับผู้ที่ค้าและผู้เสพ รวมทั้งมีการจัดตั้งเวรยาม การแบ่งละแวกคุ้มคอยสอดส่องดูแลความเรียบร้อยภายในชุมชน 4) สร้างการเรียนรู้ ทักษะ และการแก้ไขปัญหา โดยอาจจะใช้กระบวนการกลุ่ม เข้า ค่าย การศึกษาดูงาน และทำกิจกรรมสาธารณะร่วมกัน 5) สร้างความเข้มแข็งระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ให้รู้จักการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ การสร้างอาชีพ การสร้างสัมพันธภาพคนในครอบครัว และชุมชน

ปัจจัย/องค์ประกอบของความสำเร็จและล้มเหลวในการแก้ไขปัญหายาเสพติดที่สำคัญ คือ **ผู้นำ และภาวะการนำ** ทั้งผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำทางการ และผู้นำราชการ ซึ่งต้องมีลักษณะฉลาด เป็นคนเห็นแก่ส่วนรวม เป็นคนติดต่อสื่อสารกับผู้คนรู้เรื่อง เป็นที่ยอมรับของสมาชิก มีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว และเป็นแบบอย่างที่ดี โดยบทบาทของผู้นำทางการจะมีส่วนสำคัญในระดับต้นๆ **ความร่วมมือจากคนในชุมชน แรงสนับสนุนจากองค์กรภายนอก** ในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมติดตามตรวจสอบ โดยการระดมทุนและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้อย่างเหมาะสม **ความปลอดภัยและแรงจูงใจ** โดยให้การคุ้มครองความปลอดภัย สร้างแรงจูงใจ และกำลังใจที่จะต่อสู้ **กระบวนการแก้ไขปัญหามีความหลากหลาย สอดคล้อง ต่อเนื่อง และมีการวัดประเมินผล** ซึ่งเป็นกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบของพหุภาคี รวมทั้งนำเอาผู้เลิกเสพยามาเป็นแกนนำในการแก้ไขปัญห นอกจากนี้ **สภาพแวดล้อมภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง** ก็จะมีผลต่อการแก้ไขปัญหาคด้วย เช่น ความรุนแรงของปัญหายาเสพติด แหล่งขาย แหล่งมั่วสุม แหล่งการพนัน เป็นต้น

ลักษณะของเครือข่ายองค์กรชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดจังหวัดน่าน จะมีอยู่ 3 ลักษณะ คือ 1) **เครือข่ายทางการ** ที่มีการจัดกลไกการทำงาน มีแกนกลางประสานงานระหว่างเครือข่าย มีสถานที่นัดพบปะกัน มีแผนงานโครงการที่จะทำร่วมกันที่ชัดเจน แต่ยังคงใช้ความสัมพันธ์ในแนวราบ ความเป็นมิตร ความเป็นอาสาสมัคร ในการทำงาน of เครือข่าย 2) **เครือข่ายการเรียนรู้** เป็นเครือข่ายที่พบปะกันเป็นครั้งคราว เพื่อสร้างการเรียนรู้ กิจกรรม การจัดการปัญหา และประเมินผลร่วมกัน 3) **เครือข่ายสนับสนุนการเรียนรู้** เป็นเครือข่ายของคนทำงานที่มาพบกันด้วยกิจกรรมหรือบทบาทหน้าที่ และความรู้สึกผูกพันกัน รู้สึกความเป็นพรรคเป็นพวก ที่ต้องสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

จากการศึกษาสามารถสรุปกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติดของจังหวัดน่าน ได้ 5 ขั้นตอน คือ 1) **ขั้นของการตระหนักรู้ในปัญหา** เป็นการยอมรับและตระหนักในปัญหาของชุมชน 2) **ขั้นของการแสวงหาแนวร่วม** เป็นการหาแนวร่วมทั้งที่เป็นคนในชุมชน และการแสวงหาแนวร่วมจากภายนอก 3) **ขั้นของการจัดตั้งตัวเอง** เป็นการระดมสรรพกำลังในชุมชนและแนวร่วม มาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ จนสามารถคลี่คลายปัญหาได้ 4) **ขั้นของการขยายพื้นที่และสร้างเครือข่าย** เป็นการสร้างกิจกรรมใหม่ๆ พื้นที่เรียนรู้ใหม่ๆ และกลุ่มคนใหม่ๆ ทำให้องค์กรชุมชนมีความหลากหลายและมั่นคงมากขึ้น 5) **ขั้นของการสร้างความยั่งยืน** โดยให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การสนับสนุนลูกข่ายที่ยังมีความอ่อนแอ หรือ เพิ่มศักยภาพของลูกข่ายให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป การแก้ไขปัญหายาเสพติด จะต้องอาศัยการทำงานแบบพหุภาคี ผ่านกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบของชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยใช้กลไกการทำงานแบบเครือข่าย และแกนนำผู้เลิกยา มาหนุนเสริมพลังของชุมชนให้มีศักยภาพมากขึ้น จึงจะทำให้การแก้ไขปัญหายาเสพติดได้ผล